A.A.R. Bastiaensen, *Ere wie ere toekomt. Over ontstaan en vroege ontwikkeling van de Latijnse liturgie*, Valkhof Pers, Nijmegen 2006, 224 pp., € 15,90, ISBN 9056252283 / 9789056252281.

K&Th 58,1 (2007), 92-93

Regelmatig kan men in voor predikanten bestemde literatuur lezen dat het een of andere liturgische gebruik stamt uit de oude kerk. Nu is dit een wijd begrip, maar zelfs als men daarvoor de eerste zes of zeven eeuwen rekent, dan vragen kenners van die periode zich wel eens af, waar het bedoelde gebruik dan voorkomt – en of het in feite niet uit de Middeleeuwen stamt. Bastiaensen heeft daarom een welkom overzicht van de ontwikkeling van de Latijnse liturgie in het eerste millennium geschreven. Het boek behandelt eerst de Joodse achtergrond van de vroegchristelijke liturgie, de overgang van het gebruik van het Grieks naar het Latijn, de aanvankelijke liturgische veelvormigheid en de eenheid die zich vervolgens in de westerse wereld vanuit Rome heeft doorgezet. Bastiaensen gaat in op de inrichting van de voor de samenkomst gebruikte huizen en de later tot dit doel gebouwde kerken, de tijden van samenkomst op zondag en door de week, de gezongen psalmen, hymnen en liederen, de lichaamstaal en de kleding. Over dat laatste merkt hij op dat in de eerste eeuwen een ambtsgewaad ontbrak, en dat de traditionele loshangende kleding van de clerus zich pas van die van het overige volk begon te onderscheiden toen de Latijnen door de volksverhuizingen kennis maakten met de dracht van broeken. De tot heden gehanteerde kleuren van de misgewaden stammen van na het jaar 1000. Zo stipt de auteur soms een gegeven aan dat zijn onderwerp te buiten gaat; een ander voorbeeld is dat van het eucharistische gebed van de Syro-Chaldeeuwse ritus, dat niet de instellingswoorden bevat en sinds 2001 in de roomskatholieke kerk is toegestaan. Uitvoerig gaat hij in op de vormen en structuren van het getijdengebed en het eucharistische gebed, de liturgische kalender, de gebeden voor bijzondere vieringen en de literaire vormen van de liturgische teksten. Dit mooie boek bevat nauwkeurige bronvermeldingen en wordt besloten door een uitgebreide bibliografie en een register.

P.93

Riemer Roukema